

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ І СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА

УДК 355.02

Л.М. Семененко¹

М.А. Федорович¹

О.І. Кондратенко²

І.О. Целіщев³

¹ Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

² Військова академія (м. Одеса), Україна

³ Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

ОСНОВНІ МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ В ПЕРІОД 1950-2017рр.)

У статті автори провели аналіз еволюції методичних підходів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах, визначили особливості цих підходів та надали порівняльну оцінку їхньої ефективності експертними методами.

Ключові слова: іноземна мова, вищий військовий навчальний заклад, метод викладання іноземної мови, оцінка ефективності викладання іноземної мови, професійний рівень військовослужбовців.

Навряд чи в сьогоdnішньому світі можна знайти країну, де б на тому чи іншому ступені освіти не викладалися іноземні мови. В умовах сучасної глобалізації світу зростання міжнародних економічних, політичних і культурних зв'язків володіння іноземними мовами стає нагальною потребою для людей найрізноманітніших професій. А це, у свою чергу, ставить перед сучасною державою завдання вироблення нових, більш ефективних методів підготовки кадрів, здатних у своїй професійній діяльності здійснювати різні види міжмовної і міжкультурної комунікації [1–6].

Поставлені керівництвом держави вимоги щодо переходу Збройних Сил (ЗС) України до 2020 року на стандарти НАТО формують необхідність найшвидшого удосконалення системи мовної підготовки з метою підвищення кількісних і якісних показників підготовки українських військових та ефективності процесу підготовки взагалі.

Знання іноземної мови (ІМ) для військовослужбовців та працівників ЗС України є сьогодні надзвичайно важливим завданням їх подальшого професійного розвитку, адекватного стандартам НАТО. Система підготовки професійного військовослужбовця ЗС України набуває сьогодні активного розвитку. Одним із ключових моментів цього розвитку є поглиблене вивчення іноземних мов, які є ключем до успішної підготовки українських військових за стандартами НАТО. Зараз під час підготовки у вищих навчальних закладах ЗС України приділяється значна увага підвищенню розвитку професійних якостей військовослужбовців, а також знанню іноземної мови, без чого важко уявити практичну взаємодію з підрозділами країн-членів НАТО і взагалі реформування Збройних Сил у напрямку наближення до стандартів Альянсу [1–3].

Удосконалення наявної системи вивчення іноземних мов у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) є одним із пріоритетних завдань подальшого ефективного розвитку системи військової освіти в Україні загалом. Вибір ефективних методичних підходів викладання іноземної мови не можливий без аналізу підходів, які використовувалися протягом історичного, еволюційного розвитку системи викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах.

Постановка проблеми

Аналіз та дослідження еволюції методичних підходів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах, визначення особливостей застосування цих підходів та оцінка ефективності їх підґрунтям подальшого ефективного вибору та обґрунтування сучасних методичних підходів розвитку системи викладання іноземної мови військовослужбовцям різних категорій.

Аналіз останніх досягнень і публікацій

Аналіз останніх досліджень, публікацій та документів, присвячених цьому питанню, показує, що в умовах значної активізації міжнародного військового співробітництва, проведення миротворчих операцій, підготовки спільних навчань з військовослужбовцями різних країн ефективність реалізації заходу багато в чому залежить від рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями, які до них залучаються, тому сьогодні в ЗС України гостро постали питання подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування системи мовної підготовки. Наявна потреба володіння військовослужбовцями іноземними мовами на рівні стандартизованого мовленнєвого рівня СМР 2 («функціональний») є вимогою сьогодення. Тому проблема мовної підготовки особового складу в контексті індивідуальної підготовки набула особливої актуальності. Ця підготовка включає в себе інтеграцію базової та поглибленої фахової мовної підготовки. Крім того, стає необхідним інтенсивне вивчення іноземної мови у складі груп з індивідуальної підготовки. Разом зі зростанням вимог до військовослужбовців щодо рівня знання іноземної мови зростають вимоги й до ефективності та якості її навчання і контролю. Тому наявна система підготовки ЗС України вимагає удосконалення її шляхом створення ефективної системи мовної підготовки. Сьогодні інтенсивно ведеться пошук нових методів навчання, їх удосконалення, розробка та впровадження новітніх методик у навчальний процес. Однак їх аналіз показує, що не можливо систему вивчення іноземної мови у ВВНЗ будувати за єдиним стандартизованим підходом до навчання та з використанням методичних основ однобічного спрямування. Система має використовувати різнопланові підходи та мати змогу пристосовуватися до зміни обстановки навколо неї. Тому дослідження досвіду викладання іноземної мови у ВВНЗ минулих поколінь та частковий аналіз вже розроблених підходів є достатньо актуальним питанням сьогодення та може бути підґрунтям для подальших досліджень в цьому напрямі. Саме це й зумовлює актуальність дослідження із зазначених питань.

Постановка задачі та її розв'язання

Тому метою статті є дослідження особливостей еволюції викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах та оцінка їх ефективності в період 1950-2017 рр. з метою формування подальших поглядів щодо удосконалення наявної системи викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України в рамках адаптації їх до стандартів НАТО.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Необхідність таких досліджень спричинена низькою обґрунтованістю рішень, що приймаються в рамках удосконалення системи викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України. Сьогодні є окремі спроби щодо вирішення питань удосконалення організації системи викладання іноземних мов для військовослужбовців ЗС України [10], але вони в деяких випадках мають інтуїтивний характер та володіють рисами побудови системи викладання іноземних мов для військовослужбовців за методом аналогії, що не завжди є правильним та відповідає реаліям функціонування системи військової освіти в Україні. Тому вивчення та дослідження досвіду попередніх років дозволить підвищити обґрунтованість рішень, що приймаються, та ефективність процесу викладання іноземної мови для таких специфічних категорій тих, хто навчається, як військовослужбовці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Предмет «Іноземна мова» як одна з навчальних дисциплін володіє значними можливостями для формування умов особистого, професійного, культурного становлення спеціаліста. У процесі навчання іноземним мовам створюються умови для формування майбутнього фахівця, що володіє іноземною мовою на елементарному, нормативному, достатньому рівнях у побутовій, загальнокультурній, професійній сферах, що вмє вчитися і здатного мислити (операції аналізу, синтезу, абстрактного мислення, зіставлення та контролю).

Сучасна лінгводидактика визнала ефективність і доцільність навчання не тільки іноземній мові взагалі як мові для спеціальності або «мові для спеціальних цілей» (Language for Special Purposes LSP). Навчання іноземній мові з урахуванням реалізації цілей профільного навчання військовослужбовців передбачає оновлення змісту мовної освіти з урахуванням особисто-орієнтованого підходу, посилення комунікативної спрямованості мовної освіти, забезпечення диференціації, індивідуалізації, контролю та зворотного зв'язку, впровадження елементів сучасних педагогічних технологій.

На рис. 1 та рис. 2 наведена структурна схема еволюції особливостей викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах в період з 1950 року до теперішнього часу, тобто ще з часів радянської епохи до теперішнього часу.

В цій схемі розкрито сутності методичних концепцій, що використовувалися у визначені періоди, основні способи освоєння мовних правил і становлення мовних навичок у тих, хто навчається, та підходи до контролю результатів навчання.

На рис. 3 наведені результати проведення експертного опитування щодо порівняльної характеристики ефективності застосування того чи іншого методу. Експерти заповнювали матриці парних порівнянь методів між собою. Кожному x -му методу ставиться у відповідність число V_x , $x = \overline{1, X}$, яке відображає відносну важливість в загальній оцінці відносно другого методу. Коефіцієнти відносної важливості другорядних ознак чи величини їх ваги (V_x), мають відповідати таким вимогам:

$$0 \leq v_{x(z)} \leq 1, \sum_{z=1}^X v_{x(z)} = 1. \quad (1)$$

Числове оцінювання такого типу називають оцінюванням у шкалі відношень, а саме завдання присвоєння об'єктам нечислової (якісної) природи числових значень, що відповідають визначеним умовам, називають завданням шкалування у шкалі відношень. Під час використання цього методу на першому етапі експерти здійснюють парні порівняння методів між собою. Таке порівняння, як відомо, – найбільш проста форма відображення своїх переваг, які зводять до мінімуму ускладнення роботи експертів. При цьому надлишкова інформація, що є у матриці парних порівнянь (оцінювання результатів безпосереднього порівняння характеристик експертами та оцінювання, що отримано опосередковано порівнянням характеристик з іншими, проміжними характеристиками) дає змогу у процесі подальшого опрацювання (на етапі опрацювання даних) суттєво зменшити вплив помилок, які допущені експертами при здійсненні елементарних операцій попарного зіставлення другорядних чи основних ознак у процесі оцінювання. Експерт, користуючись спеціальною вербально-числовою шкалою, заповнює матрицю парних порівнянь:

$$\alpha^l = \begin{pmatrix} \alpha_{11}^l & \alpha_{12}^l & \dots & \alpha_{1m}^l \\ \alpha_{21}^l & \alpha_{22}^l & \dots & \alpha_{2m}^l \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \alpha_{m1}^l & \alpha_{m2}^l & \dots & \alpha_{mm}^l \end{pmatrix}, \quad l = \overline{1, L}, \quad (2)$$

де: Z_{xy}^l – результат порівняння x -го методу з k -им, отриманий l -им експертом.

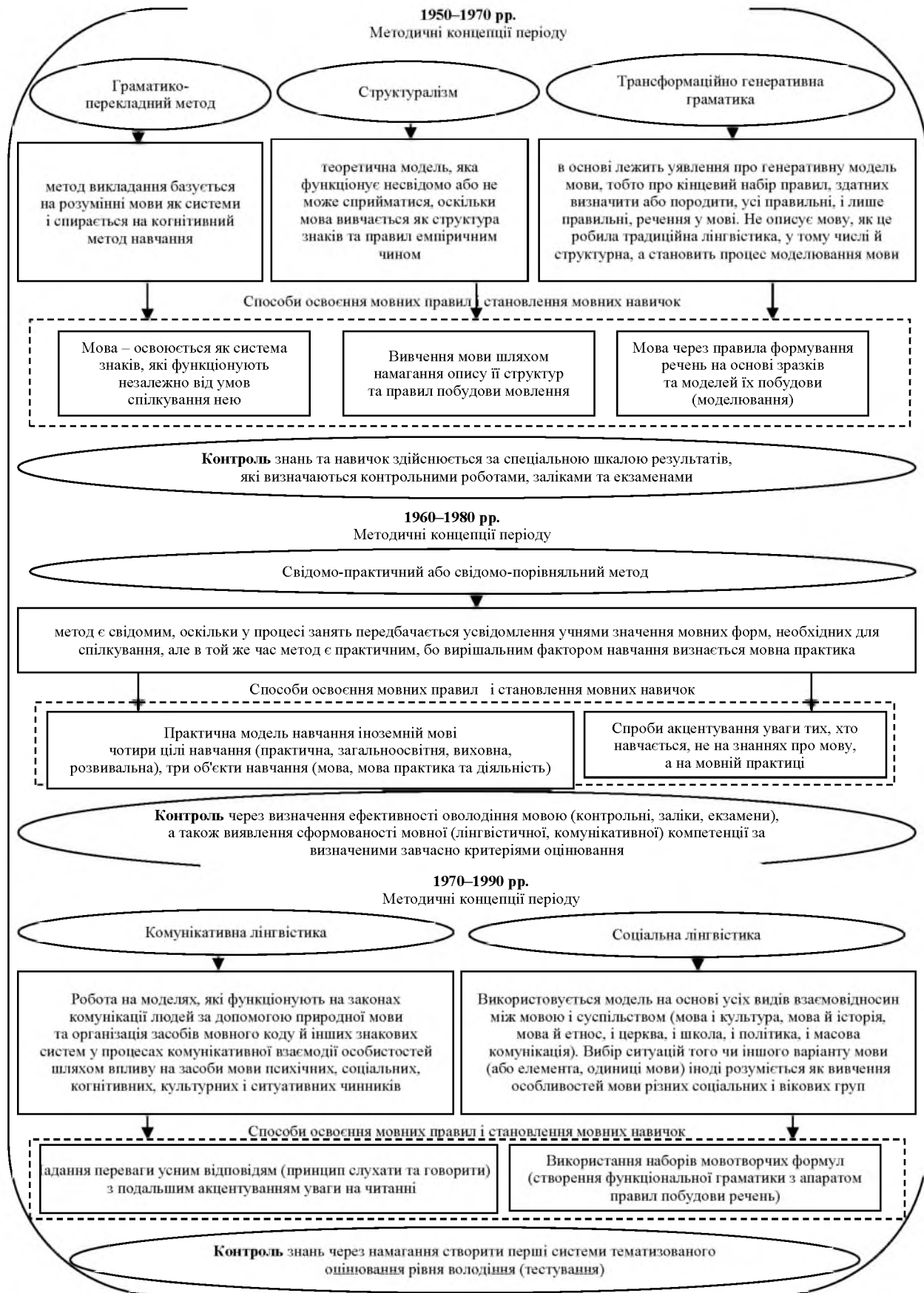
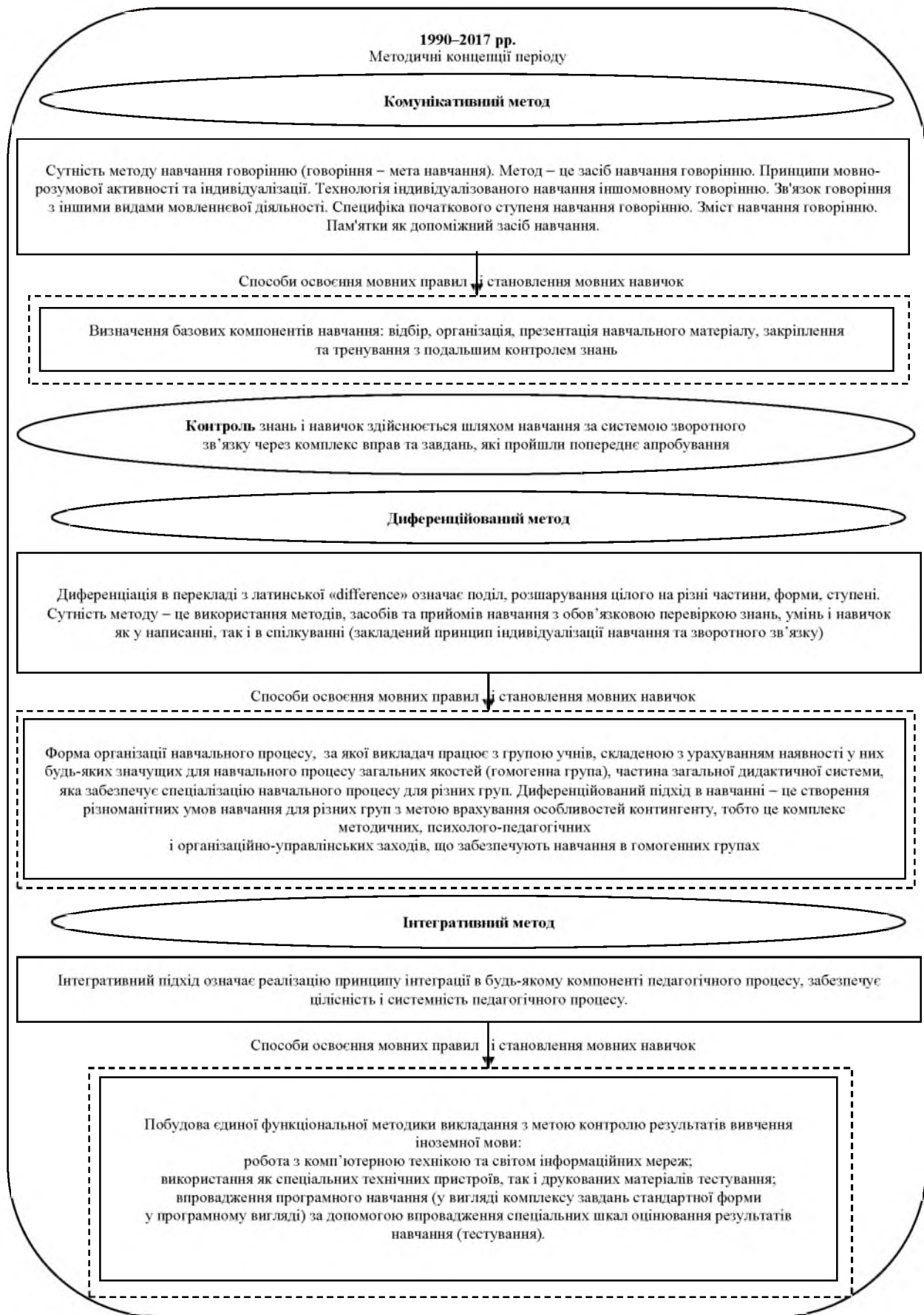

Рис. 1. Еволюція методів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах в період 1950–1990 рр.

Рис. 2. Еволюція методів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах в період 1990–2017 рр.

Оцінювання z_{xy}^l проводиться відповідно до вербально-числової шкали значень таким чином:

$$\alpha_{xy}^l = \begin{cases} 1, \text{ якщо } j - \text{а ознака має однакову важливість з } k - \text{ою;} \\ 3, \text{ якщо } j - \text{а ознака дещо важливіша за } k - \text{у;} \\ 5, \text{ якщо } j - \text{а ознака важливіше } k - \text{ої;} \\ 7, \text{ якщо } j - \text{а ознака значно важливіша ніж } k - \text{а;} \\ 9, \text{ якщо } j - \text{а ознака абсолютно важливіша ніж } k - \text{а.} \end{cases}$$

Експерт може керуватися і більш детальною класифікацією результатів якісного порівняння критеріїв та призначити проміжні значення α_{xy}^l , тобто 2,4,6,8.

Застосування вербально-числової шкали підвищує об'єктивність оцінок, полегшує завдання фахівцям, які залучаються до експертизи, забезпечує порівнюваність оцінок експертів. У відношенні рядків матриці, які заповнені кожним l-им експертом, визначається добуток за J-м стовпчиком з якого добувається корінь ступеня J, тобто розраховується величина:

$$\alpha_j^l = \sqrt[J]{\prod_{k=1}^J \alpha_{jk}^l}, \quad k = \overline{1, J}, \quad l = \overline{1, L} \quad (3)$$

На основі нормалізації отриманих чисел визначаються коефіцієнти ознак в загальних оцінках з позиції l-го експерта для кожного із методів:

$$\alpha^l = \frac{\alpha_j^l}{\sum_{j=1}^J \alpha_j^l}, \quad k = \overline{1, J}, \quad l = \overline{1, L} \quad (4)$$

Остаточно визначаються коефіцієнти важливості (ваги) ознак в загальних оцінках як для кожного із методів для усієї групи експертів:

$$\alpha_{x(z)} = \frac{1}{L} \cdot \sum_{l=1}^L \alpha_j^l, \quad j = \overline{1, J} \quad (5)$$

На рис. 3 наведені результати розрахованих за такого способу порівняльних характеристик ефективності методів в загальній оцінці усієї визначеної групи методів.

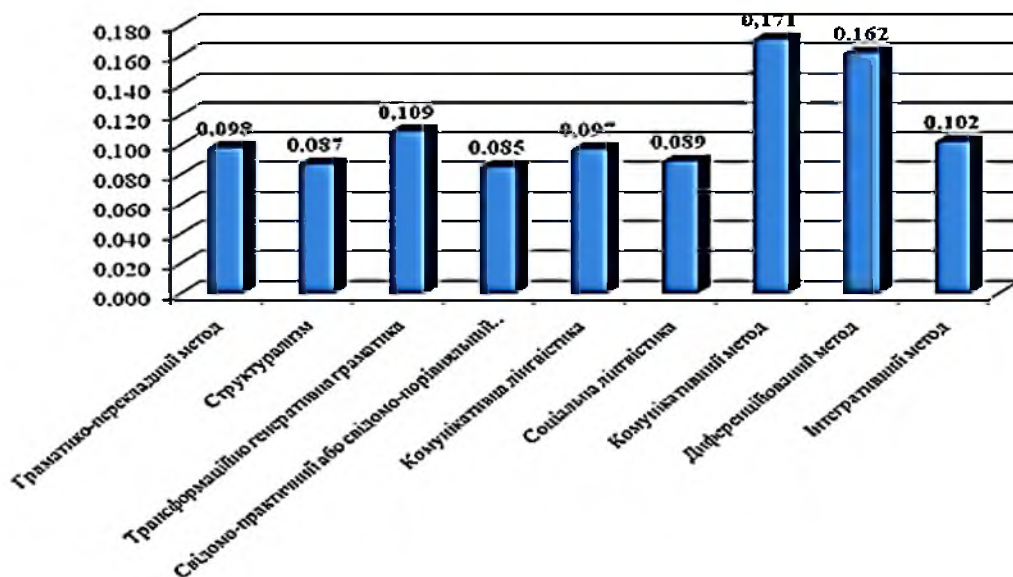

Рис. 3. Оцінка порівняльної характеристики ефективності методів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах експертним методом

Зазначимо, що комунікативний та диференційований методи (підходи) мають найбільші показники оцінювання ефективності їх застосування. Комунікативний підхід надає можливість негайно застосувати іноземну мову в реальному житті, що надає змогу якнайшвидше задіяти довгострокову пам'ять. Створення плану заняття, який базується на реальних потребах тих, хто навчається, мотивує їх брати активну участь у процесі навчання. Комунікативні заняття планують у рамках теми, при цьому треба брати до уваги те, чим будуть займатися військовослужбовці у реальному житті та під час проходження служби.

Проведені дослідження показують, що традиційно в схемах іншомовного навчання у вищому військовому навчальному закладі з урахуванням відповідного часового періоду виокремлювались домінуючі методичні концепції, визначалися способи управління пізнавальною активністю військовослужбовців, яких навчають. Інваріантними складовими були способи і форми перевірки знань, умінь, навичок військовослужбовців. Історія викладання іноземної мови у ВВНЗ показує, що з урахуванням професіоналізму викладачів, психологічних і вікових особливостей військовослужбовців, яких навчають, ступеня сформованості у них мовних навичок, професійної спеціалізації, постійно продовжують систематизуватися традиції продуктивного навчання минулого та інтерпретуються вони відповідно до досягнень лінгводидактики сучасності.

Проведений аналіз показує, що одним із головних завдань вивчення іноземної мови для військовослужбовців ЗС України є оволодіння навиками усного мовлення. У вищих військових навчальних закладах велика увага зараз приділяється тим методам, які підсилюють комунікативну спрямованість навчального процесу, а саме – комунікативному методу. Однак у період сучасного розвитку науки і техніки, залежно від способів організації матеріалу та використання специфічних допоміжних засобів все більше значення у підвищенні ефективності набуття, відпрацювання та використання усіх мовленнєвих навичок (усне, письмове мовлення, читання та письмо) відводиться методу програмованого навчання, актуальність якого викликана наявністю великих можливостей для здійснення індивідуалізації навчального процесу та реалізації ідеї внутрішньої диференціації. Тобто так званий диференційований підхід також залишається одним із перспективних для подальшого його застосування, особливо для військовослужбовців системи оборонного планування, які працюють в рамках поширення співробітництва з фахівцями НАТО. Важливість використання методу програмованого навчання у вищих військових навчальних закладах є беззаперечною умовою його подальшого існування, бо він забезпечує активізацію навчального процесу, створює великі можливості для організації самостійної роботи, самоконтролю, самовираження, самореалізації у навчанні. Провідною ідеєю програмованого навчання є формування структури навчального матеріалу, його змісту й обсягу на основі елементів інформації, які розміщуються у певній послідовності, що визначається логікою навчального змісту. Програмоване навчання має великі можливості для здійснення індивідуалізації навчання, які істотно розширилися завдяки застосуванню сучасних комп'ютерних технологій.

Навчання іноземній мові було і залишається складовою частиною процесу формування фахівця з вищою освітою. Володіння хоча б однією іноземною мовою як засобом спілкування в соціально обумовлених сферах повсякденного життя і професійної діяльності є обов'язковим компонентом професійної підготовки сучасного фахівця будь-якого профілю. Навчання у ВВНЗ має забезпечити для цього міцний фундамент з основних знань, умінь і навичок в іншомовному просторі комунікативної діяльності та навчити прийомам і способам самостійної роботи з іноземною мовою після закінчення ВВНЗ. В умовах постійного зростання навчальної інформації, збільшення кількості дисциплін у ВВНЗ за обмежених термів підготовки виникає необхідність вирішення наявної суперечності між необхідною якістю мовної компетенції тих, хто навчається, та кваліфікаційними вимогами ВВНЗ із реальними можливостями її формування при сформованих традиційних моделях навчання.

Згідно з кваліфікаційними вимогами до мовної підготовки військовослужбовців, випускник має опанувати не тільки певний набір базових лексико-граматичних конструкцій іноземної мови, а й вміти їх розпізнавати та активно користуватися ними з метою комунікації, а також отримати певний набір спеціальних мовних умінь та навичок, що становить конгломерат знань з усіх напрямків обраної спеціальності в поєднанні з іноземною мовою. Той, хто навчається, також має знати особливості функціональних стилів, володіти всіма типами читання літератури за фахом, розпізнавати лексико-граматичні конструкції, властиві підмовою спеціальності, володіти прийомами реферування й анутовання. Така професійно-орієнтована мовна компетенція випускника ВВНЗ має бути сформована за обмежену кількість навчального часу, відведеного на вивчення іноземної мови. Практика викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах показує, що оволодіння іноземною мовою у військовому виші проходить, порівняно з цивільним ВНЗ, у специфічних умовах, що позначається на якості й ефективності навчального процесу. Особливість підготовки військових кадрів (суміщення їх навчання з виконанням службових обов'язків) обумовлює жорстку регламентацію навчального часу і безпосередньо навчального процесу. У той же час специфіка оволодіння іноземною мовою «з нуля» у військовому виші (наприклад, перським, китайським, турецьким), на відміну від англійської чи німецької мови, де лексико-граматична база учня закладена в середній школі, передбачає більш інтенсивне формування мовної компетенції з перших навчальних занять.

Висновки

У статті автори провели аналіз еволюції методичних підходів до викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах, визначили особливості цих підходів та надали порівняльну оцінку їх ефективності експертними методами. Результати аналізу є підґрунтям для подальших досліджень, пов'язаних із розвитком нових методів викладання іноземної мови у ВВНЗ.

Перспективи подальших досліджень

Подальшими дослідженнями за цим напрямом є формування рекомендацій щодо врахування особливостей застосування різних методів і підходів до навчання під час організації навчання іноземним мовам у ВВНЗ ЗС України.

Список використаних джерел

1. *Пріоритети розвитку Збройних Сил України з урахуванням участі у гібридній війні 2015-2016* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents>.
2. *Україна 2014–2015: Долаючи виклики (аналітичні оцінки)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf
3. *Корявцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособие для учителей / Н.Ф. Корявцева. – М : АРКТИ, 2002. – 176 с.*
4. *Мирошник С.Б. Мыслительные задачи в системе контроля понимания при чтении / С.Б. Мирошник // Вопросы преподавания иностранных языков в неязыковом вузе: Научные труды МПШИИЯ им. М Тореза. – Вып. 120. – М, 1987. – С. 170 – 194.*
5. *Михеев А.И. Организация контроля и определение уровня сформированности умений аудировать иноязычный ряд при обучении в техническом вузе / А.И. Михеев // Замиски Горного института, т. 163. – СПб.: СПГИ(ТУ), 2005. – С. 134 – 136.*
6. *Eyerer P., Hefer B. The Reformation of Technical Education through Project-orientated Education (Theoprax). Global J. of Engineering Education, 4,3, 2000. – Pp. 281–286.*

Рецензент: Н.В. Кіт, к.філос.н., Військова академія (м. Одеса)

**ОСНОВНЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭВОЛЮЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ
(АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ В ПЕРИОД 1950–2017гг.)**

Л.М. Семененко, М.А. Федорович, Е.И.Кондратенко, И.О. Целищев

В статье авторами проведен анализ эволюции методических подходов преподавания иностранных языков в высших военных учебных заведениях, определены особенности этих подходов и оценка их эффективности экспертными методами.

Ключевые слова: *иностраный язык, высшее военное учебное заведение, метод преподавания иностранного языка, оценка эффективности преподавания иностранного языка, профессиональный уровень военнослужащих.*

**MAIN METHODOLOGICAL FEATURES OF EVOLUTION OF FOREIGN LANGUAGES
TEACHING IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS (ANALYSIS
AND EVALUATION OF THEIR EFFICIENCY IN THE PERIOD 1950-2017)**

L. Semenenko, M. Fedorovych, O. Kondratenko, I. Tselishchev

The article analyzes the evolution of methodological approaches to teaching foreign languages in higher military educational institutions, identifies the peculiarities of these approaches and evaluates their effectiveness by expert methods.

Keywords: *foreign language, higher military educational institution, method of teaching a foreign language, estimation of the efficiency of teaching a foreign language, professional level of servicemen.*